

Despre Biserică în Evangheliile sinoptice

Pr.lect.univ. Viorel-Cristian Popa

Când vorbim despre Biserică din perspectiva neotestamentară, apar mai multe probleme generate de ampla diversitate de păreri și viziuni legate de întrebarea fundamentală, și anume dacă ideea Bisericii creștine s-a născut odată cu Iisus, sau dacă Biserica a constituit o dezvoltare mai târzie.

Din modul de abordare a acestei probleme centrale se nasc unele probleme de ordin secundar. De pildă, se pun următoarele întrebări: Biserica poate fi identificată sau nu cu împărăția lui Dumnezeu? Eshatologia constituie un fragment important într-o reală prezentare a Bisericii? Există dovezi ale organizării și dezvoltării Bisericii în Noul Testament? Ca să putem răspunde acestor întrebări, trebuie să urmărim prezentările Mântuitorului legate de ideea unei comunități, dar și concepția și propovăduirea Împărăției lui Dumnezeu din perspectiva Evangheliilor sinoptice.

O analiză sumară a acestor scrieri sacre poate conduce cercetătorul la concluzia că Iisus personal nu a fost interesat de ideea constituirii unei Biserici.¹ Cu alte cuvinte, s-ar spune că Biserica nu a existat în vederea planurilor lui Iisus din timpul activității Sale, ci El a avut un cu totul alt scop decât acela al înființării Bisericii.

Într-adevăr, dacă argumentul pentru susținerea acestei idei se reduce doar la evidențierea pasajelor în care apare cuvântul “Biserică”, cititorul ar fi deosebit de surprins să constate că acest termen apare doar de două ori și numai într-o singură Evanghelie. Mai întâi îl găsim în episodul din Cezareea

¹ Donald Guthrie, *New Testament theology*, Inter-Varsity Press, 1981, p. 701

lui Filip, atunci când Petru mărturisește, în numele celor doisprezece Apostoli, credința că Iisus este Fiul lui Dumnezeu, mărturisire care a generat cuvintele Mântuitorului: “Și Eu zic ție că tu ești Petru și pe această piatră (credința mărturisită de Petru) voi zidi Biserica Mea (**μου τὴν ἐκκλησίαν** ²) și porțile iadului nu o vor birui “ (Matei 16, 18). A doua oară găsim termenul de Biserică în discursul Mântuitorului privind relațiile dintre creștini: “Și de nu-i va asculta pe ei (cei “doi sau trei martori” Matei 18, 16) spune-l Bisericii (**τῇ ἐκκλησίᾳ** ³), iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgân și vameș” (Matei 18, 17).

În Evangheliile sinoptice însă poate să apară ca prefigurare a Bisericii conceptul de Împărăție a lui Dumnezeu. Acest concept poate fi privit ca o autodefinire a Bisericii timpurii. Dacă pentru dezvoltarea conceptului de Biserică nu se poate considera satisfăcător faptul că Iisus Însuși nu-l creează, aceasta ridică obiecții serioase la întrebarea cât de valabile sunt cuvintele despre Biserică, și aceste cuvinte se vor dovedi motive insuficiente. Cu toate acestea, modelul Bisericii adoptat de la Mântuitorul nu atârână pur și simplu de două prezențe ale cuvântului propriu-zis din Evanghelia după Matei. Pentru a lămuri aceste lucruri, cercetarea noastră va consta în analiza relației Împărăției lui Dumnezeu cu Biserica.

Ca să observăm mai bine această relație trebuie înțelese aspectele temporale ale Împărăției, care ne pot ajuta să vedem cât de apropiate sunt sau cum se identifică Biserica cu Împărăția propovăduită de Iisus, încredințându-ne că Biserica a existat în planul Mântuitorului de vestire a Evangheliei.

² *Novum Testamentum Graece et Latine*, Utrumque textum cum apparatu critico imprimendum curavit Eberhard Nestle, nobis curis elaboraverunt Erwin Nestle et Kurt Aland, Editio vicesima secunda, United Bible Societis, London, 1963, p. 43

³ *Idem*, p.48

În contextul misiunii Sale, Iisus a expus cu claritate învățăturile legate de Împărăție. În conformitate cu propovăduirea Sa, se poate constata că Împărăția a fost și prezentă și viitoare. Dacă Împărăția are un aspect prezent, aceasta trebuie să aibă o directă legătură cu viziunea noastră despre Biserică, pentru a putea stabili după aceea ce legătură are Împărăția cu comunitatea creștină prezentă.

De precizat că nu toate afirmațiile care implică Împărăția pot fi aplicate la Biserică. Pe de o parte, când Iisus i-a trimis pe Apostolii Săi să propovăduiască, ei au propovăduit Împărăția și nu Biserica, iar pe de altă parte, Biserica nu a fost identificată cu Apostolii. Nu se poate constata din predica Mântuitorului că Apostolii ar constitui ei înșiși Biserica. Acest lucru nu este însă un argument în dezacord cu faptul că Biserica face parte din propovăduirea Mântuitorului. Într-adevăr în Noul Testament nu se indică o sferă deasupra legilor Împăratului.⁴

Trebuie să ținem cont de o remarcă importantă a Mântuitorului referitoare la Împărăție, ca să o plasăm corect în timp și spațiu sau mai presus de aceste dimensiuni: “Împărăția nu va veni în chip văzut” (Luca 17, 20). Această afirmație scoate la lumină aspectul cel mai important al Împărăției, și anume transcendența, eliberând în felul acesta Împărăția lui Dumnezeu de o materialitate ființială. Din cuvintele Mântuitorului putem constata că Împărăția nu aparține acestei lumi, deși are legături cu lumea, prin Biserică.

Biserica este o prefigurare a împărăției, o icoană a ei. Așa cum icoanele îl reprezintă pe Hristos, Biserica cea una, alcătuită din multitudinea de comunități existente și răspândită în întreaga lume, reprezintă Împărăția.

În Biserică, totul are o dublă semnificație. Simbolica este limba de mister, care descoperă credincioșilor ce se petrece în

⁴ În timpul primelor patru secole ale erei creștine, Împărăția nu a fost identificată cu Biserica.

chip tainic și nevăzut în Biserică și care le deschide ochii ca să privească realitatea determinată și pururea vie din Biserică, realitate care nu se poate transmite, adică nu poate fi arătată în mod nemijlocit. Această realitate cuprinde în ea elementele Împărăției, care sunt reale nu numai în mod spiritual, ci și material, prin Euharistie. Biserica ne pune în față icoane văzute, care să ne ridice la ceea ce este nevăzut, la ceea ce este inaccesibil simțurilor noastre externe, întrucât, “noi nu suntem capabili să ne ridicăm la contemplarea lucrurilor spirituale, zice Sfântul Ioan Damaschin, fără un sprijin oarecare și, de aceea, ca să ne ridicăm avem nevoie de ceea ce este înrudit și de aceeași natură”.⁵

Pentru a putea afirma existența Împărăției, sau ca această realitate să poată fi exprimată în lume, trebuie să avem o reprezentare, o legătură cu ceea ce percepem noi.

În ceea ce îi privește pe Apostoli, ei sunt oameni prin care legea lui Dumnezeu se manifestă. Aceasta înseamnă că legea lui Dumnezeu nu funcționează într-un vid, ci are sens de comunitate între toate acele pregătiri pentru a permite legii lui Dumnezeu să domine viața lor. În această privință, Împărăția presupune niște sfere în care se manifestă suveranitatea lui Dumnezeu. Aceasta sugerează o comunitate viitoare, dar nu necesită ca cele două concepte să fie identificate deplin.⁶ Termenul de împărăție are o arie mult mai cuprinzătoare decât cel de Biserică, chiar dacă cele două se suprapun în foarte multe dintre cazuri. Biserica își găsește fundamentele în Împărăție. Câteva din cuvântările lui Iisus despre Împărăție cuprind noțiunea de “a deveni membru” sau “a intra” (Mt. 7, 21; Mc. 9, 47; Luca 16, 16). În fața Apostolilor Săi, Iisus mai prezintă un

⁵ Leonid Uspenschi, *Simbolica Bisericii*, în M.M.S., nr.5-6 / 1960, p.312

⁶ Se poate remarca faptul că la Matei (16, 18), ideile de Biserică și Împărăție sunt menționate împreună și semnificațiile lor sunt înrudite

element de interes în ce privește Biserica, și anume “cheile Împărăției cerurilor” (Mt. 16, 19).

Din referințele acestea reiese limpede că expresiile trebuie înțelese metaforic, în sensul în care omul are acum posibilitatea să se integreze într-un nou mod de viață, în care voia lui Dumnezeu devine normă. Dar în ce sens aceasta duce la ideea de comunitate? Unele din parabolele Împărăției indică ideea comunității. Sămânța de muștar a fost folosită în cuvântul Domnului tocmai pentru a arăta că începuturile mici ar putea genera rezultate remarcabile. Într-adevăr, parabola indică faptul că Împărăția, deja începută, va avea efecte extinse pe viitor.⁷

O altă parabolă semnificativă este aceea cu năvodul (Mt. 13, 47), care arată că Împărăția include totul în sfera sa, și binele și răul, dar că există un proces de selecție în vederea eliminării răului. De aceea, starea actuală a Împărăției nu poate fi identificată cu Biserica pură, dar aceasta din urmă este legată clar de cea dinainte. Biserica însă nu poate fi circumscrisă în anumite cadre fixe. Cea mai indicată este presupunerea că oricine aparține Împărăției, aparține Bisericii ideale, dar nu toți cei care aparțin Bisericii vizibile aparțin obligatoriu și Împărăției. În acest sens, se pune întrebarea care este situația celor ce nu aparțin Bisericii dreptmăritoare? Este interesantă rezolvarea propusă și susținută de Prof. Nicolae Chițescu atunci când vorbește despre mântuire în Biserica Ortodoxă și în celelalte biserici și organizații religioase. El spune: “Credința noastră este că Dumnezeu cel Bun și Drept nu poate să lase nerăsplătită viața în Hristos și pentru Hristos a celor ce nu sunt în Biserica Ortodoxă și că acea “Ecclesia supre Ecclesiam”, despre care vorbesc teologii protestanți și unii ortodocși, ca și acea “Ecclesia universalis invisibilis”, despre care vorbește

⁷ De observat aici critica lui H.N.Ridderbos din sugestia lui Flew în *The Coming of the Kingdom*, 1962, p.346. El socotește că gândirea aceasta este prea generală pentru a indica Biserica, la Donald Guthrie, *Op.cit.*, p.703.

Toma de Aquino, pot fi o realitate supra-pământească , în cadrele supranaturale pnevmatice și invizibile ale Trupului Mistic. Ele rămân însă în știrea lui Dumnezeu, ca mister al consolării noastre, prin credință, nădejde și dragoste, pentru cele ce se sustrag categoriilor imanente. Căci în istorie, Ortodoxia rămâne calea unității ultime și definitive, fiindcă ea a păstrat adevărul Bisericii celei una și nedespărțită”.⁸

Biserica este o manifestare parțială a Împărăției. Din clipa în care Apostolii au fost împuterniciți să proclame venirea Împărăției, trebuie observat în ce sens acel mesaj a fost legat de învățătura integrală a lui Iisus despre Împărăție, mai ales ținând seamă de faptul că tema Împărăției s-a încetățenit în mare măsură datorită epistolelor de mai târziu. Pare limpede că s-a intenționat ca anunțarea Împărăției făcută de Ioan Botezătorul și de Iisus, să fie continuată de urmașii Mântuitorului, așa cum reiese din împuternicirea dată celor doisprezece (Lc. 10,9) și celor șaptezeci (Mt. 10, 7; Lc. 9, 2).

Biserica este manifestarea prezenței lui Dumnezeu în istorie.⁹ Prin puterea spirituală de a lega și dezlega pe pământ și în cer, sau prin expresia “cheile împărăției cerurilor” înțelegem că Biserica pământească nu este altceva decât o altă numire a Împărăției lui Dumnezeu pe pământ, pe care Mântuitorul venea să o întemeieze. Nu se poate găsi nicio sugestie că Apostolii au conceput ideea de a înființa o Biserică abia după moartea și învierea lui Iisus și în opoziție cu intenția Sa. Dacă s-ar afirma că Iisus a susținut prezența Împărăției numai pentru activitatea proprie, excluzând-o după Înălțarea Sa, atunci nu ar fi posibil să afirmăm că Apostolii au conceput ideea unei Biserici. Aceasta limitează mult conceptul de Împărăție, deși el ar explica

⁸ Vezi aspectul mântuirii în Biserica Ortodoxă și în celelalte biserici în art. Prof. Nicolae Chițescu, *Biserica și Bisericile*, în “Ortodoxia”, nr.3/1982

⁹ Pr.asist. Vasile Mihoc, *Ecleziologia Noului Testament*, în “Studii Teologice”, nr. 3-4/1977, p.241

accentele puse pe cuvântul Împărăție în propovăduirea apostolică.

Am făcut toate aceste precizări pentru a arăta raza de acțiune a consecințelor îndepărtate ale diferitelor teorii eshatologice referitoare la Împărăție, pentru o înțelegere clară a începutului Bisericii.

În ceea ce privește această problemă, exegeții pot fi grupați în mai multe categorii în funcție de cum înțeleg împărăția și după titlurile pe care i le atribuie:

- a. Împărăția este compusă din legea lui Dumnezeu independentă, care exclude din propovăduirea lui Iisus orice idee a unei comunități.
- b. Împărăția a fost într-adevăr pentru a inaugura o ordine socială nouă și Biserica a fost transformată într-o societate în întregime, fiind și mediul pentru transformarea sa.
- c. Împărăția este viitorul și este în întregime opera lui Dumnezeu, care nu are nimic de-a face cu Biserica, iar aceasta este prezentă numai în conștiința lui Iisus.
- d. Împărăția este în întregime viitoare și nu a fost niciodată prezentă în experiența lui Iisus, caz în care Biserica nu găsește nicio bază în experiența sau învățăturile Sale.
- e. Împărăția aparține real viitorului, dar este peste tot împrăștiată în prezent în experiența comunității creștine.
- f. Împărăția este realizată în prezent sau este în proces de a fi realizată, care virtual identifică Împărăția cu Biserica, luând în seamă explicarea aspectelor viitoare.

- g. Trebuie să se facă o diferențiere între Împărăția lui Hristos, care se leagă de prezent, și Împărăția lui Dumnezeu, care se leagă de viitor.¹⁰

Dacă vom prețui toate dovezile cuprinse în Evangheliile sinoptice, referitoare la Împărăție, este necesară susținerea unei legături între prezent și viitor, care explică limpede începutul și funcția Bisericii. Este îndreptățită presupunerea că accentele mărețe pe viitor, pe care le obsevăm în propovăduirea Mântuitorului, au fost intenționate . Ele reprezintă un impuls pentru a îndemna oamenii să ajungă la o realizare, care să fie completă numai în viitoarea Împărăție, dar care a fost deja înfățișată în comunitatea prezentă. Împărăția lui Dumnezeu este un viitor pe care îl avem deja în Biserică, însă numai ca arvună, în mod anticipativ.¹¹

Nu se poate exclude din propovăduirea Mântuitorului Iisus Hristos întreaga intenție a unei astfel de comunități, fără a postula un Mesia fără comunitate mesianică, care este ea însăși negândită. O concluzie autoritativă ar putea fi aceea potrivit căreia o dreaptă înțelegere a Împărăției propovăduite de Iisus nu exclude nicidecum posibilitatea că El a întrevăzut o comunitate a acestor oameni între Învierea și Parusia Sa.

Legătura dintre Biserică și Împărăția lui Dumnezeu poate fi stabilită doar dacă înțelegem raportul dintre Hristos și omenire. Dacă în Iisus Hristos, Cel înviat și înălțat, Împărăția lui Dumnezeu s-a realizat în mod deplin și dacă conștientizăm că Fiul lui Dumnezeu nu S-a făcut om pentru Sine, ci pentru ca din omenitatea Sa îndumnezeită să se extindă mântuirea ca viață de comuniune cu Dumnezeu în toți oamenii (Ioan 17, 21-23),

¹⁰ Cullmann face această diferențiere între Împărăția lui Dumnezeu, Împărăția lui Hristos și Împărăția Fiului. Vezi acest aspect la Donald Guthrie, *Op.cit.*, p.702

¹¹ Pr.prof.dr. Ioan Bria, *Credința pe care o mărturisim*, Ed. I.B.M. al B.O.R., București, 1987, p.121

atunci o astfel de viață ni se împărtășește prin omenitatea Sa înviată și înălțarea de-a dreapta Tatălui, care este deplin transfigurată, pnevmatizată și îndumnezeită și care se află într-o stare de dăruire totală lui Dumnezeu și nouă oamenilor. De fapt, mântuirea noastră se realizează prin sălășluirea lui Hristos în noi. În măsura deschiderii noastre spre această realitate, prin credință și prin har, și a colaborării conștiente cu Hristos, participăm la viața Sa dumnezeiască. În acest fel putem progresa în sfințenie, în comuniune cu Dumnezeu și în viața învierii, care a început deja în noi.¹² Aceasta este viața în Împărăția lui Dumnezeu, spre care tinde în mod tainic întreaga lume, Împărăție inaugurată deja în Biserică.

În felul acesta, Biserica este instituția care există în lume în chip văzut, având scopul de a transfigura omenirea în mod spiritual și a pune oamenii în comuniune cu Dumnezeu, de a transpune imanentul în transcendent, de a transforma lumea în Împărăția lui Dumnezeu.

O altă învățătură surprinsă în propovăduirea Mântuitorului, care cuprinde în ea ideea de Biserică, este cea legată de comunitate.

Pentru o justă percepere a viziunii lui Iisus despre Biserică, semnificativ este faptul că, dintotdeauna, preocuparea Domnului s-a manifestat mai degrabă față de comunitate decât față de indivizi izolați. Nici pe Adam nu îl vede împlinit singur. De-a lungul istoriei, Moise și proorocii au fost trimiși să vegheze la unitatea poporului ales.

În Evangheliile sinoptice, “vița” și “lucrătorul”, prin care Mântuitorul Hristos își asumă propovăduirea proorociilor, apar ca imagini ale comunității mesianice. Vorbind despre “viță”, vorbim implicit și despre rodul ei, care va fi oferit oamenilor în Împărăția lui Dumnezeu, ca Sânge al lui Hristos. De asemenea,

¹² Pr.prof.dr. Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană – Premise teologice*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004, pp.119-120.

“ușa staulului” împreună cu “Păstorul cel bun”, apoi “Templul” pe care Hristos îl va ridica în trei zile, adică Trupul Său, sunt imagini ale Bisericii înțeleasă ca și comunitate¹³. De aici conceptul de Biserică, Trup al lui Hristos.

Mântuitorul a adunat în jurul Său un grup de bărbați, cărora, prin chemarea la apostolat, le promite ceva irealizabil din perspectiva omenească a cuvântului: să-i facă “pescari de oameni”. Evangheliile sinoptice amintesc acești bărbați și le conferă titlul de Apostoli.¹⁴ Este interesant faptul că Mântuitorul Hristos nu i-a identificat vreodată pe acești bărbați ca slujitori ai noii comunități, nici nu i-a însărcinat în mod explicit cu fondarea comunității. Totuși, nu se poate susține că în calitatea lor de “pescari de oameni” nu este cuprinsă și această idee.¹⁵ Intenția înființării noii comunități este surprinsă în îndemnul Mântuitorului, consemnat de Evanghelistul Matei: “Mergând, învățați toate neamurile ...” (28, 19).

Astfel, într-o perspectivă inspirată de ideea de misiune, Apostolii reprezintă o verigă între Hristos și Biserică și constituie elementul decisiv al unui proces istoric. În Noul Testament, ideea de misiune și cea de proces istoric apar în paralel, conducând, în mod liniar, la un model de continuitate: Dumnezeu trimite pe Hristos, Hristos trimite Apostolii, iar Apostolii transmit mesajul Învățătorului lor, întemeind

¹³ Pr.prof.dr. Boris Bobrinsky, *Taina Bisericii*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002, pp.85-87

¹⁴ Dintre sinoptici, doar Sfântul Luca ne spune că Iisus îi numește pe acești oameni “Apostoli” (Lc. 6, 13) H. Conzelmann, A.Lindemann, *Interpreting the New Testament*, Hendrickson Publishers, 1988, p. 29. Autorul nu acceptă ideea că cei 12 au fost Apostoli și consideră termenul de Apostol ca extins la întreaga Biserică. Apostolii sunt purtătorii tradiției (p.46). vezi și R. Schnackenburg, *L’apostolicité: état de la recherche*, în “Istina”, 14/1969, p.8. Doar mai târziu, numărul Apostolilor a fost restrâns la 12. Vezi H.von Campenhausen, *Ecclesiastical Authority and Spiritual Power in the Church of the First Three Centuries*, Hendrickson Publishers, 1977, p. 79

¹⁵ T.W.Manson, *Ministry and Priesthood*, 1958, p.18

Biserica.¹⁶ Ca persoane cu rol eshatologic, relația Apostolilor cu Hristos, ca și cu Biserica este prezentată într-o manieră diferită de cea exprimată în legătură cu rolul lor misionar. Aici, Apostolii nu sunt cei care Îl urmează pe Hristos, ci cei care Îl înconjoară.¹⁷ Sfinții Apostoli nu sunt o verigă între Hristos și Biserică doar într-un proces istoric, ci ei reprezintă fundamentul Bisericii într-o prezență sacramentală a Împărăției lui Dumnezeu *hic et nunc* (Apoc. 21, 14)¹⁸

În porunca dată la Cina cea de Taină: “Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea” (Lc. 22, 19), Iisus arată că împărtășirea de El este mijlocul prin care își va îndeplini promisiunea: “... iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (Mt. 28, 20). Forma de plural “să o faceți” are două sensuri: 1. Să o facă fiecare Apostol și urmașii lui. 2. Să o facă fiecare Apostol având în jurul lui o comunitate, așa cum toți ucenicii erau împreună în jurul lui Hristos, nu în izolare. Aceasta implică faptul că pentru a face ceea ce a făcut Hristos, credincioșii dintr-o localitate trebuie să se adune într-un locaș de cult, în jurul episcopului sau preotului, urmaș al apostolilor, investit cu puterea lui Hristos.¹⁹

Ideea de comunitate este surprinsă desăvârșit în două parabole: Parabola celor chemați la Cină (Lc. 14, 16-24) și Parabola nunții Fiului de Împărat (Mt. 22, 1-14). Comunitatea se constituie prin adunarea împreună a membrilor ei pentru a se bucura și a se desfăta din masa Împăratului. Împreună cu Împăratul alcătuiesc toți o comuniune sfântă de dragoste. Aici intră toți cei care prețuiesc acest ospăț mai mult decât oricare

¹⁶ Ioannis Zizioulas, *Ființa Ecclesială*, Ed. Bizantină, București, 1996, p.196

¹⁷ Misiunea implică trimiterea, iar *eshata* implică chemarea într-un loc a poporului risipit al lui Dumnezeu pe toată suprafața pământului. *Ibidem*, p.197

¹⁸ *Ibidem*, p.198

¹⁹ Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, *Biserica în sensul de locaș și de largă comuniune în Hristos*, în “Ortodoxia”, nr.3/1982, p.339

altă desfătare. Invitația la această masă sacră nu este condiționată de starea socială, rang, sex sau rasă, ci de conștientizarea că nu există o altă prioritate în viața vreunui slujitor al Împărăției decât cinstea de a participa la masa Împăratului. În jurul acestei mese s-au adunat creștinii de-a lungul istoriei și se vor aduna până la sfârșitul veacurilor, pentru a participa la Cina în care Împăratul este și Cel care invită și Hrana care se împarte.

Zusammenfassung

Pr.lect.univ. Viorel-Cristian Popa

Wenn wir über die Kirche vom Synoptischen Evangelien sprechen, erscheint die Frage ob die Idee der Kirche gleichzeitig mit Jesus geboren ist oder eine spätere Entwicklung ist.

Eine summarische Analyse der Synoptischen Evangelien kann den Forscher an die Schlussfolgerung leiten, dass Jesus niemals über die Idee der Kirche interessiert war und dass er einen anderen Zweck gehabt hat.

Das Wort "Kirche" erscheint in der Synoptischen Evangelien nur zweimal: "Ich aber sage dir: Du bist Petrus, und auf diesen Felsen werde ich meine **Kirche** bauen, und die Mächte der Unterwelt werden sie nicht überwältigen" (Mt. 16, 18) und "Hört er auch auf sie nicht, dann sag es der Kirche. Hört er aber auch die Kirche nicht, dann sei er für dich wie ein Heide oder ein Zöllner" (Mt. 18, 17).

Aber die Kirche erscheint in der Synoptischen Evangelien durch die Ausdrücke wie "Gottes Reich" oder "Gemeinschaft".